

Egyes számú vádlott: a képmutatás

Kormos Gyula cikkének (*Tartalomtól a műformáig, Utunk, 30. sz.*) első bekezdését csak helyeselni tudtam: „Fodor Sándor *Megőrizlek* című kisregénye* több, mint amennyinek első (talán inkább: felületes T. K. A.) olvasásra látszik, de kevesebb annál, mint amire az író vállalkozott.” A továbbiakban kiderül azonban, hogy a fenti gondolat a cikkíró számára más jelent, mint számomra. Erről a bizonyos többletről szóló megállapításai egyrészt az általánosság szintjén mozognak („Adott jelenségekre, viszonyokra akarta felhívni a figyelmet; arra, hogy milyen bajok vannak a neveléssel, az életszemlélettel, az emberekkel, akik ellentmondásosan és közvetlenül reagálnak (?) a fiatalok életmódjára”), másrészt pedig tévesen látja a kisregény mondanivalójának a lényegét.

A *Megőrizlek* alapgondolata ugyanis sok vonatkozásban rokon a *Nehézbírával*. Mindkettő a provinciális lelki beállítottság és társadalmi légkör kórképe, de míg az utóbbi kineveteti azt velünk, a mi esettünkben a tragikum fordít szembe vele.

A színhely tipikus kisvárosi milió, ahol az előítéletek megingathatatlan talajáról a látszat alapján készül az erkölcsi értékítélet, és amelynek farizeus szemforgatói saját lelkük mocskában hánykolódva igyekeznek másra is kenni abból. Teszik ezt a jóindulat álarca mögött az irigység és a másnak-ártás leplezett kéjes vigyorával. (Mint mentalitás ez korántsem csak a kisvárosra jellemző. Jól tudja ezt Fodor Sándor is, amikor arról ír, amiről ír.) Ez a légkör a jóindulatú embereket is megfertőzi, és végül maguk is elítélik Esztit, annak ellenére, hogy legalábbis sejtik a felszín alatt rejlő értékeket. A rosszindulatú környezetben már ők sem képesek elfogulatlanul ítélni.

Eszti életvidám természetessége ezzel a világgal kerül összeütközésbe. Ő tulajdonképpen nem tesz egyebet, mint korához illő játékossággal és tiszta lélekkel birtokba veszi az életet. Az ő szempontjából a probléma ez: lehet-e büntetlenül olyan ostobaságokat elkövetni, amivel senkinek se ártok (szakállas mondás: mikor csináljon az ember ostobaságokat, ha nem akkor, amikor fiatal?); megvan-e a jogom arra, hogy a magam törvényei szerint ismerjem meg a világot, és ne csak az előítéletek vályújából pillantgassak ki?

A kisvárosi (mondhatjuk: kispolgári) közvélemény erre határozott nemmel felel, és ezt sajnos Kormos Gyula is megokoltnak tartja, amikor megállapítja: „a környezetnek ezt a reakcióját maga Eszti provokálta ki” és „éppen eleget tesz ahhoz, hogy ne csak Zoli, a tanára, akivel szintén puszilózott, összetegeződött, s akit az iskola folyosóján így köszönt: »Szia«, nevezhesse »kurvapalántának«”. „Pedig ő is idézi Esztinek azokat a szavait, amelyek igen pontosan tükrözik a helyzetét: „Miért ilyenek az emberek? Egy részük szemtelenül hazudik, más részük pedig minden hazugságot készpénznek vesz.”

Leegyszerűsítés tehát azt állítani, hogy Eszti a körülötte fortyogó pletyka miatt lett öngyilkos. Konfliktusa lényegében a látszatörző képmutatás és a tiszta lelkiismerettel elkövetett cselekedetek szabadságának az összezsapása. Ebben az összezsapásban egy adott pillanatban úgy érzi: egyedül maradt. A magára maradottság érzéséhez a kilátástalanság is társul: családi körülményei miatt nem mehet egyetemre. Az ebből eredő lelkiállapot viszi a halálba.

A fentiek alapján azt hiszem érthető, hogy a Kormos Gyula által felvetett kérdéseket indokolatlanoknak tartom. Eszti ugyanis röviden szólva azért olyan, amilyen, mert fiatal, természetes és kíváncsi. Továbbá nem az Eszti viselkedésének a helyessége a probléma (ami esetleg vitatható benne, az nem jellemhiba), hanem a környezetéé (ez már jellemhiba), és erre Fodor Sándor igenis választ ad, persze nem papos szájbarágással.

* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

Azzal se értek egyet, hogy a műforma a hibás abban, amiért az írás kevesebbet nyújt, mint amire az író vállalkozott. A fő hibát én abban látom, hogy Fodor Sándor a főhősét egy kicsit atyáskodva, tehát kívülről szemléli (mintha Bandi bácsi, az öreg tanár szemével nézné); ez árt a lélekábrázolás mélységének, és ezáltal én, az olvasó se tudok valóban azonosulni vele. Tragédiáját átérzem, de nem élem, az nem az én tragédiám, hanem egy olyan személyé, aki közel áll hozzám. Elsősorban ez az, ami tompítja a kisregény hatását.

Nagyvárad, 1973

(Megjelent: Utunk, 1973)